

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КРИВОРІЗЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
Кафедра соціальної педагогіки і соціальної роботи

«До захисту допущено»
Завідувач кафедри _____

Реєстраційний № _____
« _____ » _____ 2024 р.

(підпис) (прізвище, ініціали)
« _____ » _____ 2024 р.

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДІТЕЙ, ЯКІ
ОПИНІЛИСЬ У СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ ОБСТАВИНАХ

Кваліфікаційна робота
студентки IV курсу групи СП-20
психолого-педагогічного факультету
напряму підготовки 231 Соціальна
робота

Яцун Єлизавети Сергіївни

Керівник: кандидат педагогічних наук,
доцент, доцент кафедри соціальної
педагогіки і соціальної роботи

Шимко Ія Миколаївна

Оцінка:

Національна шкала

_____ Шкала ECTS _____

_____ Кількість балів _____

Члени комісії

(підпис) (прізвище та ініціали)

(підпис) (прізвище та ініціали)

(підпис) (прізвище та ініціали)

Кривий Ріг – 2024

ЗАПЕВНЕННЯ

Я, Яцун Єлизавета Сергіївна, розумію і підтримую політику Криворізького державного педагогічного університету з академічної доброчесності. Запевняю, що ця кваліфікаційна робота виконана самостійно, не містить академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації. Я не надавав і не одержував недозволену допомогу під час підготовки цієї роботи. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають покликання на відповідне джерело.

Із чинним Положенням про запобігання та виявлення академічного плагіату в роботах здобувачів вищої освіти Криворізького державного педагогічного університету ознайомена. Чітко усвідомлюю, що в разі виявлення у кваліфікаційній роботі порушення академічної доброчесності робота не допускається до захисту або оцінюється незадовільно.

(підпис)_____

Роботу виконано на кафедрі соціальної педагогіки і соціальної роботи Криворізького державного педагогічного університету, Міністерство освіти і науки України.

Захист кваліфікаційної (бакалаврської) роботи відбудеться «14» червня 2024 року о 14.00 годині на засіданні екзаменаційної комісії з атестації здобувачів вищої освіти зі спеціальності 231 Соціальна робота, освітньо-професійна програма «Соціальна робота», спеціалізація «Соціальна педагогіка».

Адреса: Навчальний корпус №4 Криворізького державного педагогічного університету, Дніпропетровська обл., м. Кривий Ріг, вул. Героїв АТО, 79 а.

Науковий керівник: кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи Шимко Ія Миколаївна

Рецензент: кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи Криворізького державного педагогічного університету Размолодчикова Іванна Вікторівна.

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. У роботі вказано наукову новизну та практичне значення одержаних результатів, зазначено особистий внесок і результати апробації кваліфікаційного дослідження.

Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело _____ (Яцун Є. С.)

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ МЕТОДИКИ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ, ЯКІ ОПИНИЛИСЯ В СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ ОБСТАВИНАХ.....	9
1.1. Поняття «складні життєві обставини» та їх характерні особливості.....	9
1.2. Соціально-педагогічна підтримка особистості як наукова проблема.....	14
1.3. Специфіка соціально-педагогічної роботи з дітьми, які опинились у складних життєвих обставинах.....	17
РОЗДІЛ 2. ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДІТЕЙ, ЯКІ ОПИНИЛИСЬ У СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ ОБСТАВИНАХ.....	22
2.1. Аналіз досвіду роботи закладу освіти і громадської організації з дітьми, що потрапили в складні життєві обставини.....	22
2.2. Методика дослідження дітей та їх сімей, що опинилися в складних життєвих обставинах.....	26
2.3. Комплексна програма «Соціально-педагогічної діяльності з формування навичок соціалізації дітей, які опинились у СЖО на базі закладу освіти» та методичні рекомендації.....	34
ВИСНОВКИ.....	41
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	43
ДОДАТКИ.....	46

ВСТУП

Актуальність теми соціалізації дітей, які опинилися у складних життєвих обставинах та створення сприятливих соціально-педагогічних умов для їх розвитку стає однією із головних проблем, з якою стикається наше суспільство.

Сім'я є першим інститутом соціалізації для дитини, де починається її життєвий шлях, формуються навички спілкування, формується характер та закладається поведінка у соціумі. Сім'я має виконувати різні функції, які до того ж зазначені у чинному законодавстві України — виховну, економічну, розвивальну та соціальну. Заклад освіти виступає другим агентом соціалізації дитини та сприяє розширенню кругозору дитини, її соціального досвіду, навчає її нормам поведінки та правилам у суспільстві. Вони взаємодіють між собою, забезпечуючи повноцінний та гармонійний розвиток особистості, зростання. Родина закладає основний фундамент, і вже школа допомагає стати дитині повноцінним членом соціуму.

Наразі ситуація є складною та потребує створення додаткових агентів соціалізації дітей, що опинились у складних життєвих обставинах. Батьки багато працюють, щоб забезпечити свою сім'ю та менше приділяють уваги вихованню та розвитку дитини. В свою чергу, у закладах освіти навчання є переважно дистанційним, що позбавляє дітей повноцінного спілкування, включення у колектив та суспільство, і зменшує виховні можливості цих закладів, що призводить до виникнення дезадаптації серед дітей та підлітків. Це все може призвести до порушення дисципліни, відсутності соціальних контактів серед однолітків, потенційному збільшенню кількості дітей з девіантною поведінкою та викликати психологічні проблеми. Для попередження цього явища важливо виявляти проблеми вчасно та надавати дітям відповідну підтримку та допомогу.

Сучасне суспільство постійно стикається з новими викликами для освітніх установ та соціальних служб, пов'язаними із ефективністю та реалізацією соціалізаційних процесів серед дітей, які опинились у складних

життєвих обставинах. Проблема соціалізації цієї категорії дітей стає особливо актуальною, вимагаючи нового соціально-педагогічного підходу, наукового осмислення та глибокого вивчення соціально-педагогічних умов, сприяючи їхній успішній соціалізації.

Важливо в першу чергу зосередитися на соціальному розвитку учнів у школах, це передбачає забезпечення соціальних гарантій, створення умов для повноцінного виконання функцій та розвитку сімей та їх дітей у громаді. Здатність дітей адаптуватися до соціального середовища та набуття необхідних соціальних навичок є ключовою для їхнього подальшого успішного розвитку та інтеграції в суспільство.

Проаналізувавши наукові дослідження, стає зрозуміло, що специфіці соціально-педагогічної роботи з дітьми, які потрапили в скрутні сімейні обставини, присвячено чимало наукових праць. Важливість та методи соціального виховання висвітлені у працях А. Бойко, М. Васильєвої, О. Гук, М. Максимовської, Н. Сушик, та Н. Чернухи. Процес соціалізації та її особливості у дітей та підлітків висвітлюються у роботах таких науковців: О. Авраменко, В. Докаш, Р. Зозуляк-Случик, В. Курило, В. Москаленко, Л. Спутська, А. Тадаєва, І. Шимко. Також у роботах О. Безпалько, Н. Заверико, І. Зверєвої, А. Капської, Л. Міщик, Ж. Петрочко, І. Трубавіної, С. Харченко досліджуються теоретичні основи соціально-педагогічної роботи з дітьми та молоддю. Інноваційні технології надання соціальних послуг сім'ям ми можемо побачити у працях Д. Бібік, М. Васильєвої, Л. Пономаренко, І. Романової, Т. Семигіної, І. Ясточкіної та інших.

Узагальнюючи та систематизуючи наукову літературу, можна зазначити необхідність розвитку сфери соціальної роботи з дітьми цієї вразливої категорії. Основним засобом досягнення цього є використання соціально-педагогічного консультування як інтерактивної технології.

Важливість проблеми, її практична актуальність, необхідність продовження теоретичного розвитку соціально-педагогічних досліджень та

розвиток інноваційних технологій для соціально-педагогічної роботи з дітьми такої категорії зумовили вибір теми дослідження.

Метою даного дослідження є аналіз, систематизація та обґрунтування соціально-педагогічних умов, спрямованих на успішну соціалізацію дітей, які опинились у складних життєвих обставинах. Крім того, вивчити вплив різних факторів на формування соціальних навичок та інтеграцію цієї категорії дітей в суспільство є важливим компонентом дослідження.

Завдання:

1. Проаналізувати сучасний стан соціалізації дітей у складних життєвих обставинах.
2. Визначити основні соціально-педагогічні умови, що впливають на соціалізацію цієї категорії дітей.
3. Вивчити вплив сімейного та навчального середовища на соціалізацію дітей у складних життєвих обставинах.
4. Розробити комплексну програму та надати методичні рекомендації з покращення соціалізаційних процесів.

Об'єктом дослідження є діти, які перебувають у складних життєвих обставинах.

Предметом дослідження є соціально-педагогічні умови, які сприяють або перешкоджають процесу соціалізації цих дітей, вивчення механізмів та педагогічних підходів, спрямованих на покращення якості соціалізаційних процесів для даної категорії дітей.

Методи : аналіз та синтез, систематизація та класифікація наукової літератури, порівняння та узагальнення теоретичного матеріалу, спостереження, опис.

Апробація: Є.С.Яцун, І.М. Шимко. Соціалізації дітей, які опинились у складних життєвих обставинах: Актуальні проблеми досліджень у галузі соціальної педагогіки і соціальної роботи: матеріали всеукр. наук.-практ. конф. здобувачів освіти, 23 трав.2024 р. Харків: ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2024.

Кваліфікаційна робота складається з двох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг роботи 42 сторінки, список використаних джерел налічує 32 найменування.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ МЕТОДИКИ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ, ЩО ОПИНИЛИСЯ В СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ ОБСТАВИНАХ

1.1. Поняття «складні життєві обставини» та їх характерні особливості

Сьогоднішню ситуацію в Україні, коли життя людей перебуває у нестабільному стані, можна охарактеризувати як непередбачувану, екстремальну та швидко мінливу. В умовах таких кардинальних екзистенційних змін люди щодня стикаються з питанням вибору, а воєнний стан в країні ще більше ускладнює це питання. Людина повинна приймати рішення і діяти в ситуаціях, яких вона раніше не переживала, нетипових і важких для неї ситуаціях.

Відповідно, потреба в аналізі та подальшому змістовому наповненні поняття «складні життєві ситуації» стала актуальнішою. Особливу увагу слід приділити визначенню його характеристик у непередбачуваних умовах реального світу. Слід додати, що розгляд вищезазначених питань є актуальним не лише для дорослих, а й для дітей. Тому що діти стикаються зі складною життєвою ситуацією потрапляючи в безпрецедентну екстремальну ситуацію, зазнають більше психологічних проблем.

У сучасному соціумі концепція «складних життєвих обставин» визначається як важкі, несприятливі умови, що суттєво впливають на життя особи чи групи осіб. Це може включати економічні труднощі, соціальне виключення, сімейні кризи, наслідки природних катастроф, або інші негативні обставини.[8]

Зазначимо, що життєва ситуація, яка включає в себе зовнішні, об'єктивні умови життєдіяльності особистості та ті, які є невідконтрольними для людини, так і внутрішні, суб'єктивні, які часто виникають внаслідок зовнішніх обставин,

характеризуються своїм вмінням пристосовуватися до змін внаслідок впливу цих умов та результатів процесу їх взаємодії.

Внаслідок цього, виникає багато життєвих ситуацій, що не мають окреслених меж і потребують швидкого реагування та втручання, що залежать від конкретних обставин, які виникли.

Характерні особливості складних життєвих обставин полягають у тому, що вони не лише тимчасово впливають на особистість, але й можуть мати тривалий та глибокий ефект на соціальний, психологічний та фізичний розвиток дитини. Серед найпоширеніших факторів можна виділити сирітство, насильство в сім'ї, бідність, міграцію, або будь-які умови, що порушують стандартні умови життя та нормальний розвиток.[8]

Сама особистість зі складністю розуміє чим саме була викликана скрутна життєва ситуація у її житті. Для правильного розуміння змісту соціально-психологічної проблематики важливо зрозуміти, що саме вплинуло на виникнення таких обставин на життєвому шляху особистості та викоренити контекст, що передував цієї ситуації. Можна відмітити, що основними об'єктивними причинами, що впливають на це, є: соціальні і психологічні, фізичні і фізіологічні, географічні та інші. Саме ці чинники і є першопричиною.

До цього можна додати, що воєнний стан в країні є одним із головних факторів, який визначає складну життєву ситуацію для людей. Війна значною мірою обмежує нормальні умови життя людини, звужує коло спілкування, призводить до зміни або втрати роботи, зміни місця проживання та втрату близьких людей.

Спираючись на теорію пірамід людських потреб А. Маслоу, складні життєві обставини значно обмежують задоволення первинних (фізіологічних, фізичних), вторинних (потреба у любові, у визнанні) та найвищих (потреба у саморозвитку та самореалізації, духовності) потреб людини.

Вчений Ю. Швалб зазначав у своїй праці, що «Ця ситуація існує не як суто об'єктивна реальність, а скоріше як реальність сприйманих умов індивідуальної діяльності та життя».[27]

К. Р. Маннапова пропонує визначати «складні життєві ситуації» як події, що варіюються від простих до складних (від стресу до конфліктів), що змушують людей шукати способи вирішення та адаптуватися. Різні життєві ситуації, в залежності від того, як люди їх психологічно сприймають, можуть викликати різноманітні реакції, формуючи індивідуальне бачення реальності відповідно до серйозності проблеми.[14]

У цьому контексті важливо враховувати індивідуальні особливості кожної ситуації, оскільки те, що може вважатися складною для однієї дитини, може виявитися легкою для іншої. Також важливо розглядати не лише негативні аспекти, а й ресурси та можливості, які можуть виникнути внаслідок подолання складних обставин, активізувати мобілізаційні внутрішні та зовнішні ресурси особистості.

Аналіз поняття «складних життєвих обставин» є ключовим етапом в розумінні контексту соціально-педагогічної роботи з дітьми, що опинилися в цих умовах. Це дозволяє розробляти ефективні методики та стратегії, спрямовані на адаптацію та соціалізацію дітей, що пережили складні життєві ситуації. [8]

Специфіка поняття «складних життєвих обставин» визначається різноманітністю чинників, що можуть впливати на дитину та формування її особистості. Ці обставини можуть бути тимчасовими або довготривалими, і вони часто взаємодіють між собою, утворюючи унікальні ситуації для кожної дитини. До цього можна віднести : часті сімейні сварки, конфлікти між членами родини, розлучення батьків, втрата одного з батьків. Вони можуть викликати негативні наслідки та призводити до значних змін у психоемоційному стані та перешкоджає гармонійному розвитку дитини. Труднощі у фінансовому положенню сім'ї викликають значну незадоволеність у базових потребах, обмежують доступ до надання медичних та освітніх послуг та інших життєво необхідних ресурсів.

Іншим фактором є соціальне виключення, яке може виникнути через дискримінацію, булінг чи стигматизацію, що негативно впливає на соціальну

адаптацію та формування власної ідентичності дитини як особистості цілому. Ситуації, пов'язані з міграцією, можуть викликати культурний шок та важкості в адаптації до нового соціального оточення.

У своїй емпіричній дослідницькій діяльності вчений В. Л. Зликов підкреслював, що в підлітковому віці людина ще не має достатнього життєвого досвіду, що призводить до швидкого зіткнення зі складними, невідомими і несподіваними життєвими ситуаціями, вирішення яких може призвести до негативних емоцій і переживань у дітей, а також може призвести до несприятливих психологічних наслідків для подальшого розвитку особистості. Цікаво, що саме складні життєві ситуації змушують підлітка мобілізувати всі свої зусилля для досягнення мети в майбутньому, навіть якщо ця мета ним самим чітко не визначена, а потрібна школі, батькам чи навколишньому світу.[9]

Крім того, можна зазначити, що основними причинами складних життєвих обставин є власні переконання та цінності, дії і, звичайно, ситуації, які не залежать від прийняття рішень. Складні життєві ситуації можуть вплинути на життя людини та призвести до деформації в її подальшому житті.

Для людини складною життєвою ситуацією може вважатися будь-яка нова ситуація, якщо в ній є несподівані, нові і раптові елементи. Тобто це ситуація, яку людина ніколи не відчував, але теоретично усвідомлює її існування. Наведені приклади стосуються складних життєвих ситуацій з високим ступенем невизначеності. Цей стан спричинений внутрішніми та зовнішніми факторами, і насправді люди сприймають його на суб'єктивному рівні як психологічну складність.

Згідно з висновками сучасного американського вченого П. Бартона, кожна складна життєва ситуація різна, але можна відзначити, що люди з високою стійкістю в цілому мають більшу стійкість до емоційного стресу, викликаного складними життєвими обставинами. Чим стійкішою є людина, тим краще вона може переносити почуття стресу, тривоги та смутку, які супроводжують

психологічну травму та негаразди. Таким людям легше знайти шляхи виходу зі складних ситуацій[3]

Однією з ключових рис складних життєвих обставин є їх динаміка. Ситуації можуть змінюватися, і важливо враховувати цю динаміку при розробці соціально-педагогічних стратегій. Також необхідно враховувати вік дітей, його особливості, кризи життєвого шляху особистості і та їх етапи розвитку при аналізі впливу складних обставин на їхній життєвий шлях. Зазначені коди складної життєвої ситуації відповідають стандартним класифікаційним позначенням. Ці коди використовуються для узгодження зусиль різних суб'єктів соціальної роботи та інших організацій з метою спільної роботи з сім'ями, які потребують соціально-педагогічної підтримки у складних життєвих обставинах. (рис.1.1.) [25].

01 - інвалідність батьків або дітей	02 - вимушена міграція	03 - наркотична або алкогольна залежність одного із членів сім'ї
04 - перебування одного із членів сім'ї у місцях позбавлення волі	05 - важковихованість дитини, девіантність	06 - насильство в сім'ї
07 - безпритульність	08 - сирітство	09 - складні стосунки в сім'ї, психологічний розлад
10 - відсутність житла або роботи	11 - бездоглядність	12 - виникнення ризику для здоров'я та життя (проживання на екологічнозабруднених територіях, в районі епідемії, антисанітарних умовах тощо)

Рис.1.1. Коди СЖО

[Малюнок автора]

Враховуючи вище викладене, розуміння характерних особливостей складних життєвих обставин є основою для подальшого розгляду соціально-педагогічних умов, спрямованих на ефективну підтримку та розвиток дітей, що опинилися в таких ситуаціях. Це включає в себе розробку індивідуальних підходів та програм, які враховують усі аспекти їхнього життя та потреби.

1.2. Соціально-педагогічна підтримка особистості як наукова проблема

Соціально-педагогічна підтримка особистості в сучасному суспільстві є актуальною та важливою науковою проблемою, оскільки вона спрямована на розробку та впровадження нових ефективних стратегій для забезпечення розвитку та соціалізації осіб, які опинилися в складних життєвих обставинах.[23]

Під соціально-педагогічною підтримкою ми розуміємо діяльність соціальних працівників, дії яких, спрямовані на виявлення, визначення та вирішення проблем дітей, що опинились у складних життєвих обставинах з метою захисту всіх її прав на всебічний розвиток і освіту. Соціальна та освітня підтримка передбачає діяльність соціального педагога, яка спрямована на створення безпечних та сприятливих умов з метою розвитку та набуття основних компетенцій.

Соціально-педагогічна підтримка дітей цієї категорії є однією із форм соціально-педагогічної роботи та складається з цільового, суб'єктного, змістовного, технологічного, середовищного та оцінного компонентів. Цільовий компонент — вирішення та розв'язання задач відповідно до поставленої мети у роботі.

В Україні діє надійна система соціального гарантій щодо захисту сімей, які опинились у складних життєвих обставинах. Вона забезпечується, регулюється та оновлюється у зв'язку з нестабільною ситуацією в країні на законодавчому рівні. Додаються та змінюються закони та соціальні гарантії

внаслідок виявлення нових потреб у населення та з метою отримання ними додаткового захисту та підтримки .

[Конституція України](#)[13], [Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод](#)[12] описує право на життя кожної особистості, заборони катування, рабства й примусової праці, право на свободу і особисту недоторканність, заборона дискримінації.

[Закон України «Про соціальні послуги» від 17.01.2019 р. № 2671-VIII : станом на 31 груд. 2023 р.](#)[20], [Постанова Кабінету Міністрів від від 1 червня 2020 р. № 587 «Про організацію надання соціальних послуг»](#)[18] описує, які послуги має право отримати родина, яка опиняється у складних життєвих обставинах. Наприклад, послуга денного догляду, посередництво, представництво інтересів клієнта, консультування, соціальна профілактика, соціальна адаптація, та інші.

[Постанова від Кабінету Міністрів від 24 вересня 2008 р. № 866 «Питання діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної із захистом прав дитини»](#)[15], [«Про запобігання та протидію домашньому насильству»](#)[17], [«Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» від 13.01.2005 р. № 2342-IV : станом на 3 серп. 2023 р.](#)[16], [«Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю» Закон України від 21.06.2001 р. № 2558-III : станом на 3 серп. 2023 р.»](#)[21], [Закон України «Про охорону дитинства від 26.04.2001 р. № 2402-III : станом на 5 жовт. 2023 р.](#)[19], захищає права дитини та не дозволяють їх порушувати батькам, маючи за собою такі наслідки як адміністративна та кримінальна відповідальність для батьків.

Сутність соціально-педагогічної підтримки полягає в створенні сприятливого соціального та освітнього середовища, яке допомагає особистості подолати труднощі та реалізувати свій потенціал незважаючи на внутрішні та зовнішні виклики. Ця проблема вимагає глибокого вивчення механізмів взаємодії соціальних та педагогічних чинників у контексті життя особистості в умовах складних обставин. [23]

Наукове обґрунтування та вирішення цієї проблеми передбачає вивчення різноманітних аспектів: взаємодія соціальних інститутів — сім'ї, освіти, соціальних служб у процесі підтримки; аналіз впливу соціокультурного середовища на формування особистості в умовах стресу та несприятливості; розробка індивідуальних та групових педагогічних стратегій. [2]

Важливо розглядати соціально-педагогічну підтримку як комплексну систему, яка враховує емоційні, психологічні, соціальні та навчальні потреби особистості. Дослідження в цьому напрямку спрямоване на створення науково обґрунтованих педагогічних моделей та методик, спрямованих на покращення якості життя та успішну соціалізацію осіб у складних життєвих обставинах.

Важливим аспектом наукової проблеми соціально-педагогічної підтримки особистості є розгляд не лише впливу зовнішніх факторів, але і внутрішніх резервів особистості, що сприяють подоланню труднощів та саморозвитку. Психологічна стійкість, самооцінка, вміння розвивати метакогнітивні навички — це лише кілька аспектів, які необхідно враховувати при розробці соціально-педагогічних стратегій. [25]

Дослідження в сфері соціально-педагогічної підтримки також включає аналіз взаємодії інститутів у системі підтримки: співпраця сім'ї, школи, соціальних служб та інших установ грає ключову роль у формуванні повноцінного соціального оточення для дітей в умовах складних обставин.

Основними завданнями соціально-педагогічної діяльності у закладі освіти є визначати індивідуальні соціальні та психологічні особливості учнів за допомогою психологічних, соціологічних, педагогічних методів; вміння інтерпретувати отримані результати соціально-педагогічної діагностики; здійснювати контроль у закладі освіти з метою своєчасного виявлення таких сімей та вирішення проблем, робити соціально-педагогічну паспортизацію закладу освіти, розв'язувати соціально-педагогічні проблеми сім'ї, з якою працює соціальний педагог, виявляти дезадаптованих дітей та створювати сприятливі умови для їх соціалізації, забезпечувати профорієнтаційну роботу з різними групами учнів, проводити соціально-педагогічні заходи для дітей та

підлітків, батьківського та педагогічного колективу з метою підвищення їх батьківського та професійного потенціалу.

До важливих завдань відноситься і розробка програм, орієнтованих на взаємодію різних фахівців — педагогів, психологів, соціальних працівників, медичних працівників. Такий підхід дозволяє створити комплексну систему підтримки, що адаптується до конкретних потреб та особливостей кожної особистості. [29]

Отже, розв'язання проблеми соціально-педагогічної підтримки особистості є ключовим елементом для вдосконалення соціально-педагогічної роботи з дітьми та молоддю, які стикаються з труднощами в житті, сприяючи їхньому повноцінному розвитку та інтеграції в суспільство.

Наукова проблема соціально-педагогічної підтримки особистості стає ще більш актуальною в умовах сучасних соціокультурних трансформацій, коли змінюються не лише економічні, але і соціальні умови життя. Результати досліджень у цій області визначатимуть ефективність соціально-педагогічних програм та політик, спрямованих на розвиток особистості в умовах складних життєвих обставин.

1.3. Специфіка соціально-педагогічної роботи з дітьми, що опинились у складних життєвих обставинах

Соціально-педагогічна роботи з дітьми, які опинились у складних життєвих обставинах повинна враховувати багато факторів. Вона повинна спрямуватись на зменшенні стресогенних факторів, забезпечення спроможності сім'ї виховувати дитину, пом'якшити адаптацію таких дітей до нових умов, мінімізацію наслідків таких обставин для дитини, тощо.

По-перше, вона повинна ґрунтуватися на таких засадах : наснаження (можливість реалізувати свій потенціал, формування та корекція системи цінностей та упереджень сім'ї, досягти зміни на когнітивно-поведінковому, фізичному та емоційному рівні), мотивація до змін (активізація усіх ресурсів

сім'ї: перевести фокус сім'ї з проблеми і зосередитись на задоволенні потреб задля найкращих інтересів дитини.), врахуванні сильних сторін сім'ї (дати віру у власні сили, розширити компетентність сім'ї задля майбутнього вирішення проблем).

По-друге, соціальний педагог повинен будувати свою діяльність на врахуванні вікових особливостей дітей та відповідно до цього обирати форми роботи з ними. Так, з дітьми 3-6 років потрібно зосередитись на формуванні навичок самостійного догляду за собою та використовувати ігрову форму як провідну діяльність дітей цього віку. Для дітей 7-12 використовувати навчальну діяльність та розвивати критичне мислення у дітей, а для дітей підліткового віку, що старші 12 років, залучити їх до активного громадського життя, молодіжних установ, тощо.

Соціальний педагог у навчальному закладі освіти застосовує індивідуальні та групові форми роботи з дітьми. До основних індивідуальних форми роботи ми можемо віднести : бесіду, інтерв'ю, тестування, використання психокорекційних вправ та ігор, формування у дитини необхідних життєвих навичок, діагностику відповідно до її унікальних потреб. Групові терапії включають в себе роботу у малій та великій групі, що сприяє покращенню адаптації та інтеграції дитини у учнівському колективі: тренінги, засідання круглого столу та дискусії, екскурсії, малювання, змагання, виховні та просвітницькі заходи, психогімнастичні вправи, зоотерапія, залучення дітей до волонтерства.

Особливе місце при роботі з дітьми, що опинились у складних життєвих обставинах займає соціальна терапія. Соціальна терапія означає лікування соціальних явищ і відносин. Вона може мати позитивний вплив на стан психічного здоров'я особистості, м'яко переживати наслідки травмуючого досвіду, отримувати задоволення і насолоду у момент проведення соціальної терапії, звільнення від негативних емоцій, корекція комунікативних навичок , формування адекватної самооцінки та міжособистісної поведінки, тощо.

Соціально-терапевтична діяльність як частина роботи соціальних педагогів із застосуванням арт-терапії для дітей для покращення їх соціалізації. (табл.1.1).

Таблиця 1.1.

Арт-терапія при роботі з дітьми

Вид	Опис
Музикотерапія	Організація прослуховування музичного твору під час яких діти можуть виразити свої почуття через музику, використання музики для самовираження..
Малювання	Надання можливості дітям малювати свої емоції, страхи, мрії та думки на папері; використання малювання як інструменту для вираження себе та виявлення творчого потенціалу; організація групових малювальних занять для підтримки взаємодії між дітьми.
Кінотерапія	Перегляд фільмів з позитивними повчальними сюжетами, які спонукають до саморефлексії та розвитку емоційного інтелекту; обговорення вражень від переглянутого фільму та аналіз ситуацій та персонажів; використання фільмів як способу підтримки діалогу про складні теми та проблеми, з якими зіштовхуються діти.

Казкотерапія	Читання, розповідь казок, які містять моральні цінності та позитивні життєві уроки; використання казок, оповідань для підтримки самовираження дітей та виявлення їхніх почуттів та думок; спільне створення казок або рольових ігор, що дозволяє дітям відтворити або переосмислити свої життєві ситуації.
Ігротерапія	Організація різноманітних ігрових активностей для розвитку комунікативних здібностей та взаємодії між дітьми; ігри також виступають як спосіб розвитку соціальних навичок, спілкування та розв'язання конфліктів; створення безпечної та підтримуючої атмосфери, де діти зможуть відчувати комфорт та вільно виражати свої думки та ідеї.

Отже, соціально-педагогічна робота з дітьми, які опинились у складних життєвих обставинах, визначається особливими викликами та завданнями, оскільки вона спрямована на надання комплексної підтримки та створення умов для їхнього повноцінного розвитку та інтеграції в суспільство і будується на індивідуалізованому підході до особистості, враховуючи рівень розвитку та вплив складних обставин на життя дитини; на розумінні та прийнятті їх емоційних реакцій, проявів ; підтримці у партнерських відносинах з родиною і спілкуванню з повагою, соціального включення дітей у громаду; рефлексії та визначення ефективності методів та форм роботи, що використовуються (соціальним педагогом); впровадженні інноваційні технологій у соціально-педагогічній діяльності та у різних видах моніторингу. Робота з такими дітьми, визначається комплексністю та глибокою індивідуалізацією, що враховує усі аспекти їхнього життя та сприяє формуванню позитивного життєвого шляху.

Висновок до розділу 1

Розглядаючи соціально-педагогічні умови та проблематику роботи з дітьми, що опинились у складних життєвих обставинах, ми визначили важливі аспекти і особливості цієї надзвичайно важливої сфери.

У цьому розділі визначено, що поняття «складні життєві обставини» охоплює різноманітні аспекти, від економічних труднощів до соціального виключення та насильства в сім'ї; підкреслено, що аналіз цих обставин важливий для розробки ефективних стратегій соціально-педагогічної роботи, які спрямовані на адаптацію та соціалізацію дітей.

Висвітлено, що соціально-педагогічна підтримка особистості є значущою науковою проблемою, і розв'язання цієї проблеми вимагає глибокого вивчення взаємодії соціальних та педагогічних чинників. Зазначено, що індивідуалізований підхід, психосоціальна підтримка, співпраця з сім'єю, технології та попередження негативних ситуацій визначають основні напрямки цієї роботи.

Обґрунтовано, що соціально-педагогічна робота з дітьми у складних обставинах вимагає не лише використання традиційних методик, але й впровадження інновацій, адаптованих до конкретних умов та потреб кожної дитини. Важливість забезпечення безпеки, психосоціальної стабільності та освітньої інклюзії стають критичними аспектами успішної роботи.

Отже, питання соціально-педагогічних аспектів роботи з дітьми, які опинились у складних життєвих обставинах, є ключовим для розуміння та вирішення проблем цієї категорії дітей. Ці дослідження створюють фундамент для розробки імplementованих програм та стратегій, спрямованих на створення підтримуючого та розвивального середовища для найбільш вразливих членів суспільства.

РОЗДІЛ 2. ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДІТЕЙ, ЯКІ ОПИНИЛИСЬ У СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ ОБСТАВИНАХ

2.1. Аналіз досвіду роботи закладу освіти і громадської організації з дітьми, що потрапили в складні життєві обставини

Введення воєнного стану в Україні збільшило кількість сімей, які опинилися у складній життєвій ситуації. Це створює нові виклики для системи соціального захисту населення та надання соціальних послуг громадянам. Сім'ї залишаються без засобів існування, місця роботи, житла, можуть відчувати фізичне виснаження, а збройний конфлікт несе за собою жахливі наслідки для психіки особистості, наприклад, посттравматичний стресовий розлад, внаслідок чого вони потребують додаткової допомоги та підтримки з боку держави.

Кривий Ріг долучився до надання інноваційних соціальних послуг населенню, які опиняються у складних життєвих обставинах. Особливо це стосується дітей, які важко переживають воєнні дії на нашій території та потребують місць, де вони могли б поліпшити свій психоемоційний стан, знайти друзів та однодумців, розвивати себе та покращити соціалізацію та адаптацію у суспільстві у нових реаліях.

Громадські та благодійні організації, фонди створюють для дітей цілком безпечне та сприятливе середовище для їх гармонійного розвитку та соціалізації серед однолітків. Вони виступають вторинним соціальним інститутом для соціалізації дітей. Діяльність цих установ створює соціально-педагогічні умови для формування та набуття ними навичок та механізмів адаптації, залучаючи родину до співпраці та взаємодії, швидко та якісно надають соціальні послуги, проводять раннє втручання в родину з метою запобігання виникненню складних життєвих обставин.

Першим у Кривому Розі запрацював проєкт БФ [«Посмішка ЮА»](#). Простір був оснащений усім необхідним технічним обладнанням та навчальними матеріалами. На базі цього центру проводились позакласні заходи, спортивні ігри та змагання, заняття та тренінги. Благодійний фонд «Посмішка ЮА» у партнерстві з Фондом Terre des hommes в Україні забезпечили дітям можливість отримати гуманітарну, психологічну та соціальну підтримку за міжнародними програмами.[3]

Також, ці простори допомогли дітям інтегруватися в нове середовище зануритись у культуру та більше спілкуватися з своїми однолітками.

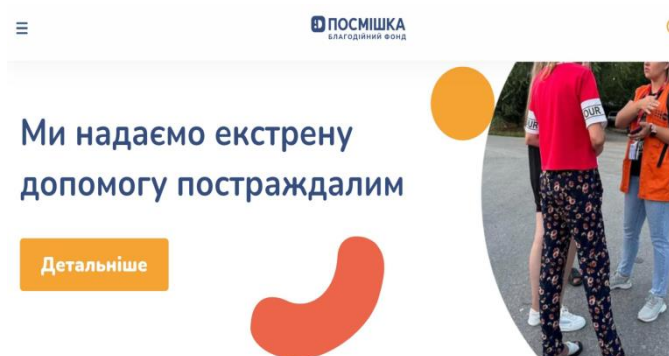

Рис. 2.1. Сайт БФ «Посмішка ЮА»

Також у Кривому Розі було відкрито осередок Фонду [«Голоси дітей»](#) у межах реалізації проєкту «Relief to Protect(R2P) - Проєкт з покращення захисту та механізмів ПЗПСП (психологічного здоров'я та психосоціальної підтримки) для дітей, підлітків та їхніх сімей, які є особами, що постраждали від воєнного конфлікту в Україні в Дніпропетровській, Запорізькій, та Харківській областях, що фінансується федеральним міністерством закордонних справ Німеччини (GFFO)».[7]

Ці осередки на місцях націлені для надання психосоціальної та реабілітаційної підтримки дітей та їх сімей.

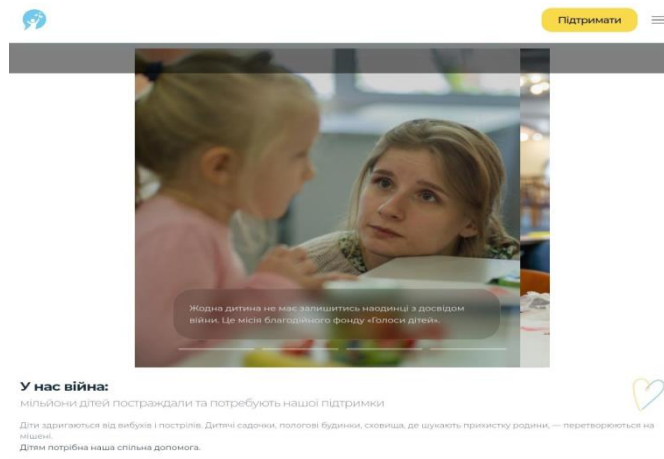

Рис. 2.2. Сайт БФ «Голоси дітей»

Тут у осередку діти мають змогу пропрацювати свої страхи й говорити про те, що їх хвилює, переключитись з своїх переживань на корисну діяльність і виплеснути негативні емоції. Батьки цих дітей можуть отримати підтримку, проконсультуватися щодо складних життєвих ситуацій у своїх родинах і не залишатися сам на сам з проблемами та потребами дітей. У просторі надається всебічна підтримка сімей, безкоштовні консультації психологів, групові та індивідуальні психологічні сесії, проходять заходи, що організовуються працівниками за методами «Діти та війна», «Безпечний простір», заняття з арт-терапії та пісочної терапії і інші розважально-терапевтичні заходи.

ГО «Відповідальні громадяни» є неурядовою організацією, яка націлена на підтримку цивільного населення, що опинилась у складних життєвих обставинах через військову ескалацію в Україні та реалізації проєктів, які спрямовані на розвиток та покращення життя мешканців прифронтових міст в Україні. Ця організація має великий досвід з надання соціальних послуг населенню, починаючи з 2014 року по сьогоднішній день. Головними напрямками діяльності є : 1) гуманітарна та натуральна допомога населенню; 2) проведення програм психологічної та соціальної підтримки для дітей та дорослих, що постраждали внаслідок воєнних дій; 3) мінімізація складних життєвих обставин серед населення; 4) покращення умов життя, шляхом надання матеріальної бази

для членів громад; 5) активізація молодіжного руху; 6) проведення культурних та освітніх активностей.

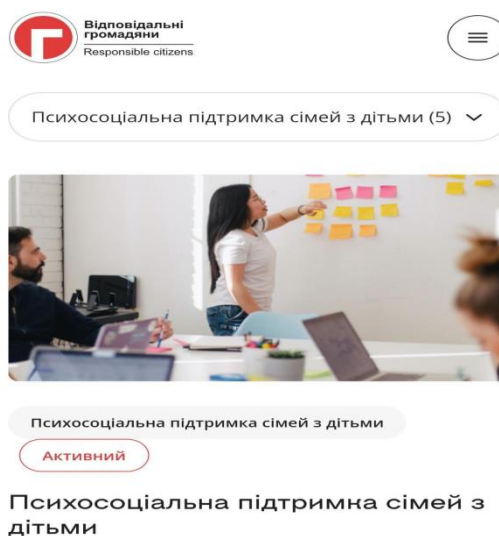

Рис.2.3. Сайт ГО «Відповідальні громадяни»

[ГО « Відповідальні громадяни »](#) відкрили п'ять центрів «Простір дружній до дитини», два з яких знаходяться у закладі освіти та позашкільних установах. У межах проєкту створено точки, де вони можуть отримати базову соціально- емоційну підтримку, доступ до індивідуальних та групових психологічних консультацій, консультацій фахівця із соціальної роботи, факультативних занять зі шкільної програми, безкоштовні юридичні консультації, заняття із логопедом та також вчителем- дефектологом. Діти тут проводять вільний час, спілкуються один з одним , навчаються і адаптуються до нових умов життя. Арт-терапевтичні заняття допомагають дітям зняти стресовий стан, пережити наслідки травмуючої для них події, подолати негативні емоції, розслабитись та емоційно розвантажитись.[6]

Фахівці з соціальної роботи допомагають у вирішенні соціальних проблем сім'ї, а психологи проводять психологічну діагностику стану дитини, пропрацьовують з дітьми наслідки пережитих травм або втрат за допомогою вибраним ним методом роботи з особистістю.

В цілому, діяльність проєктів «Простори дружні до дитини» спрямована на вирішення соціальних проблем населення, на допомогу і підтримку батьків та їх дітей, що опинились у складних життєвих обставинах, отримати консультацію та інформування щодо соціальних послуг, що є у громаді, розвивати соціальні та комунікативні навички спілкування у дітей при індивідуальних та групових заняттях, покращуючи їх соціалізацію та адаптацію у суспільстві до нових умов сьогодення.

2.2. Методика дослідження дітей та їх сімей, що опинилися в складних життєвих обставинах

Дослідження дітей, що опинились у складних життєвих обставинах та їх сімей є складною та важливою задачею для розуміння та подолання проблем, з якими вони зіштовхуються. Важливо пам'ятати, що кожна сім'я є унікальною зі своїми сильними та слабкими сторонами, зі своїми переконаннями та цінностями, правилами та заборонами, методами та прийомами виховання дітей, тощо.

При здійсненні дослідження соціальний педагог повинен враховувати вплив педагогічних, психологічних, соціальних, економічних факторів, що можуть мати вирішальний вплив на родину та її стан, можна сказати, що потрібно досліджувати родину зі всіх сторін, що можуть мати вплив на неї.

Методика дослідження повинна бути чутливою до унікальних потреб та контексту кожної родини, а також налаштованою на виявлення факторів, що впливають на соціалізацію цих дітей.

Ми можемо умовно розділити усі методи, що використовуються соціальним педагогом у його діяльності на такі: філософські, педагогічні, психологічні, соціологічні, економічні, соціально-педагогічні.

Також соціальний педагог може інтегрувати різні наукові підходи у діяльність для кращої діагностики та підтримки клієнтів. Наприклад, філософські — можуть допомогти створити цілісне бачення особистості та її місця у суспільстві; педагогічні, в свою чергу, представляють розробку методик виховання та розвитку, які спрямовані на соціалізацію та навчання; психологічні — допомагають зрозуміти внутрішній світ іншої людини, її мотивів поведінки та уподобань та здійснювати психологічну діагностику чи терапію; соціологічні методи можуть використовуватися для розуміння соціальних процесів, що стосуються соціальних груп або інститутів соціалізації; економічні методи використовуються для оцінки матеріального стану клієнта, планування бюджету, розробки програм соціального моделювання; соціально-педагогічні методи виступають комплексним підходом за допомогою різноманітних технік вирішуються соціальні проблеми, здійснюється підтримка клієнта у процесі особистісного саморозвитку та адаптації до суспільства.

Соціальний педагог може використовувати ці підходи для підтримки кожного клієнта, особливо враховуючи його власні потреби і обставини. Розглянемо деякі методи, що дають розуміння ситуації клієнта.

Аналіз соціального середовища. Ми можемо використовувати для вивчення соціального оточення, в якому знаходиться дитина. Це включає вивчення сімейного контексту, взаємодії з ровесниками, шкільного оточення та інших соціальних взаємодій. Для проведення аналізу соціального середовища дитини, наведемо приклад вивчення взаємодії з ровесниками в контексті закладу освіти. А саме, ситуацію в загальноосвітній школі, де навчається дитина із складними життєвими обставинами (код 05), дитина з девіантною поведінкою. Метою є аналіз взаємодії дитини з ровесниками та визначення можливих факторів, які впливають на її соціалізації та взаємодію в учнівському колективі. Основними методами, що будуть використовуватися при цьому є спостереження, анкетування, інтерв'ю, аналіз оцінок.

Спостереження за поведінкою дитини, анкетування та інтерв'ю – бесіди з дитиною та її однолітками для отримання їхнього власного сприйняття та взаємодії (Додаток А), аналіз отриманих оцінок - оцінка успішності за шкільними предметами. Результати за використанням спостереження та інтерв'ю показали, що дитина має обмежене коло друзів та виявляє труднощі у встановленні позитивних взаємин з ровесниками. Шкільні оцінки також вказують на невеликий успіх у навчанні. Факторами впливу у цій ситуації було визначено такі: конфліктні ситуації в сім'ї, негативний вплив важких життєвих обставин на емоційний стан дитини, відсутність позитивних соціальних ролей у школі, відсутність наставника, що мав би позитивного вплив на хлопчика, наявність особливих освітніх потреби. Доцільними рекомендації щодо ситуації, що склалась є: залучення батьків до роботи з дитиною, розвиток і формування соціальних компетенцій у батьків та хлопчика, психологічна підтримка емоційного стану та допомога у подоланні негативних ситуацій, створення сприятливого середовища у закладі освіти, залучення дитини до активного життя учнівського колективу. Цей метод допоміг визначити вплив конкретних проблем на стан дитини та розробити рекомендації щодо поліпшення обставин, що виникли.[8]

Інтерв'ю та анкетування. Завдяки інтерв'ю та анкетуванню ми можемо отримати конкретну та детальну інформацію про сім'ю, її обставини та досвід, оцінити її індивідуальні потреби. Інтерв'ю може стати одним із головних та важливих інструментів для розкриття психологічних моментів та аспектів життя дитини (Додаток Б).

Аналіз освітньої та психологічної історії учня. Соціальний педагог може досліджувати дитину з огляду її освітньої і психологічної історії, це допоможе виявити труднощі, що виникають в навчанні та психічному розвитку. Це є також важливим і для розробки індивідуалізованих підходів. Можемо змодельовати ситуацію та розглянути на конкретному прикладі. Дівчинку звати Анастасія, їй 11 років, вона навчається у 6 класі. Якщо проаналізувати її

освітню історію, вона мігрувала разом з родиною з іншого міста та змінила заклад освіти, це викликає труднощі у включення у новий колектив. У попередній школі вона мала високий бали з вивчення точних наук і задовільні з гуманітарних дисциплін, це показує освітню потребу у підтримці з боку вчителя з гуманітарних предметів. Вона також не бере участі та не залучена до позашкільних закладів освіти, це може говорити про те, що їй не вистачає можливостей для соціальної інтеграції. З боку психологічної історії ми можемо побачити таку картину. Її батьки розлучені, і дівчинка живе з матір'ю та молодшим братом, ці фактори можуть вплинути на її психологічний стан та концентрацію у навчанні. Ставлення до навчання — проявляє інтерес до математики, але має низьку увагу під час уроків історії, це може викликати психологічні бар'єри щодо цього предмету. Щодо емоційного розвитку дитини ми можемо побачити низьку самооцінку, особливо під час виконання групових робіт та заходів. Це викликано стресом від перебування у новому оточенні. Доцільними рекомендації щодо ситуації, що склалась є: допомогти дитині адаптуватись до нового умов та налагодити взаємодію з однолітками, наданні дитині додаткових уроків та підтягнення її знань з історії, робота з психологом для підвищення самооцінки через психологічну підтримку та групові заняття.[4]

Соціометричні методи. Використання соціометричних методів може виявити вплив взаємодії з ровесниками на соціалізацію. Аналіз соціометричних структур дозволяє виявити ключові відносини та групові динаміки в середині спільноти. Таким чином, соціометричні методи можуть бути досить корисними для використання соціальним педагогом, який досліджує дітей, у складних життєвих умовах. Вони здатні визначити соціальний статус та роль дитини в групі, типи соціальних стосунків та ідентифікацію мікрогруп в середовищі дітей. Проте, бажано пам'ятати, що соціометрія не завжди в змозі виявити мотиви вибору дітьми та їх причини.

Психологічне тестування. Використання психологічних тестів та шкал може надати об'єктивні дані щодо психічного стану дитини, її розвитку та адаптації до життєвих обставин. До прикладу можна привести таке психологічне тестування як «Тест на визначення рівня стресу (за В. Ю. Щербатих)» для дітей віком 14-17 років. Метою якого є визначити рівень самооцінки у дітей та реакції на стресові ситуації. Він містить такі компоненти : ознаки стресу за інтелектуальною та поведінковою ознакою, і також визначення фізіологічних та емоційні симптомів стресу. Можна сказати , що зазначений тест може надати детальну інформацію щодо психологічного стану дитини та визначити для неї копінг-стратегію для вирішення стресових ситуацій у результаті її відповідей .

Метод аналізу динаміки змін. Періодичний аналіз динаміки змін у житті дитини та її сім'ї дозволяє визначити фактори, які сприяють позитивному розвитку чи, навпаки, є перешкодами для соціалізації. Метод аналізу динаміки змін: «Життєва мапа розвитку». Метою аналізу є визначення ключових етапів розвитку дитини та її сім'ї протягом останніх трьох років для ідентифікації позитивних та негативних впливів на соціалізацію. Основний алгоритм дій при використанні цього методу такий — створити життєву мапу та окреслити події, які відбулися протягом кожного року (зміни в сім'ї, шкільні події, важливі життєві етапи); визначення позитивних аспектів та досягнень (наприклад, успішні уроки, нові дружби, зміцнення родинних відносин); ідентифікація негативних факторів — визначення стресових ситуацій, які могли вплинути на дитину (наприклад, розлучення батьків, зміни у шкільному оточенні, втрати); аналіз послідовності змін — визначення, як зміни в одному аспекті життя (сімейному, навчальному, соціальному) впливають на інші.

Метод "Життєва мапа розвитку" дозволяє глибоко проаналізувати динаміку змін у житті дитини, ідентифікувати ключові фактори, які впливають на соціалізацію. На підставі аналізу можна розробити індивідуалізовані

стратегії підтримки та взаємодії з дитиною для покращення її соціальної адаптації.[8]

Етнографічні методи. Врахування етнографічних аспектів дозволяє розуміти культурний контекст сім'ї та його вплив на соціалізацію дітей. Методика дослідження дітей та сімей, що опинилися в складних життєвих обставинах, повинна бути комплексною та адаптованою до конкретних умов. Врахування психосоціальних, культурних та економічних аспектів є ключовим для ефективного розуміння та підтримки цих дітей у процесі їхньої соціалізації. Для здійснення успішної соціально-педагогічної діагностики дітей та їх сімей, які пережили складні життєві обставини, використовуються різні методи, спрямовані на аналіз та виявлення ключових аспектів їхнього соціального та психологічного становища. Діагностичний процес може бути розділений на етимологічну та симптоматичну діагностику :

- 1) етимологічна діагностика — діагностика, яка орієнтується на збір даних про соціально-психологічний характер виховного мікросоціуму, і також враховує аналіз об'єктивних факторів, таких як економічна ситуація, військові дії, смерть близьких, а також суб'єктивних факторів, таких як можливість опору клієнта проблемі, його відсутність відповідальності та інші;
- 2) симптоматична діагностика — діагностика, що спрямована на визначенні унікальних характеристик особистості. Завдяки цьому ми можемо виявити, внутрішню готовність клієнта до змін, його мотивацію, мотиви його поведінки та дій.

Соціально-педагогічний паспорт. Він є інструментом для систематизації та збору інформації про клієнта та його сім'ю. В ньому фіксуються основні аспекти соціально-педагогічного становища, включаючи особливості виховного середовища, рівень соціального захисту та освітні досягнення.

Соціально-педагогічний експеримент. Соціально-педагогічний експеримент включає в себе впровадження нових педагогічних підходів чи

програм з метою виявлення їхньої ефективності в конкретних умовах. Результати експерименту можуть служити основою для корекції педагогічної стратегії. Соціально-педагогічний експеримент «Програма розвитку співпраці з батьками для дітей із складним життєвим досвідом», метою якого є визначити ефективність нової програми, спрямованої на активізацію співпраці між школою та батьками дітей, які опинились у складних життєвих обставинах. Кроки експерименту:

1. Розробка програми — створення детальної програми, яка включає в себе ряд заходів для взаємодії з батьками (семінари, індивідуальні консультації, родинні заходи).
2. Впровадження програми — введення нової програми в дію на протязі трьох місяців, залучення вчителів, педагогів-психологів та соціальних працівників для реалізації заходів.
3. Збір даних — оцінка рівня участі батьків у програмі, збір відгуків та зауважень учасників.
4. Аналіз результатів — оцінка змін у рівні взаєморозуміння між батьками та педагогічним колективом, визначення впливу програми на академічні та соціальні показники дітей.
5. Корекція стратегії — на основі отриманих результатів вносити корективи в програму для підвищення її ефективності.

Результатом є позитивні зміни, такі як зростання участі батьків у шкільних заходах, покращення взаєморозуміння між батьками та педагогами, підвищення академічних показників та соціальної адаптації учнів. Соціально-педагогічний експеримент дозволяє не лише визначити ефективність програми, але і адаптувати її до конкретних потреб та умов. Отримані результати може слугувати фундаментом для подальшої розробки та впровадження схожих програм в інших навчальних закладах. [9]

Соціально-педагогічний моніторинг. Соціально-педагогічний

моніторинг передбачає систематичний та постійний аналіз соціальних та педагогічних змін в житті клієнта. Це дозволяє виявляти тенденції та адаптувати соціально-педагогічні стратегії відповідно до потреб особистості.

Алгоритм соціально-педагогічної діагностики:

1. Констатація фактів — визначення ключових фактів та обставин, які мають вирішальний вплив на соціальне та педагогічне становище клієнта.
2. Історія клієнта і розвиток — аналіз історії життя клієнта, врахування етапів його розвитку, вивчення соціальної ситуації, що впливає на нього.
3. Висунення гіпотези допомоги — формулювання припущень та гіпотез щодо можливих шляхів допомоги та корекції проблем.
4. Збір додаткової інформації — здійснення додаткового дослідження та збір інформації для підтвердження чи спростування сформульованих гіпотез.
5. Перевірка гіпотези — аналіз результатів та перевірка правильності сформульованих гіпотез, визначення їхньої ефективності.
6. Повторення процедури при необхідності — в разі необхідності повторення діагностичної процедури для коригування стратегії та зміни підходів.

Дані, отримані в результаті соціально-педагогічної діагностики, систематизуються у «Соціальному паспорті класу» та «Обліковій картці». [26]

Діагностичні процедури у два етапи: оцінка соціально-психологічних потреб і визначення мобілізаційних ресурсів сім'ї. На першому етапі ми робимо оцінку соціальних та психологічних потреб родини, що опинилась у складних життєвих обставинах. На цьому етапі соціальний педагог метод анкетування, що зазначався вище. Отримані дані можуть допомогти нам зрозуміти чи є потреба у наданні першої психологічної допомоги та з'ясувати фізичний і

психологічний стан дитини, інформування батьків дитини про отримані результати, і також допомогти у створенні індивідуального плану роботи з сім'єю. На другому етапі ми визначаємо мобілізаційні ресурси сім'ї. Він передбачає діагностику наявного соціально-психологічного ресурсу для пристосування та соціалізації до нових умов проживання та включення у суспільство. Вона має такі компоненти: рівень готовності родини звернутися по допомогу, моделювання майбутнього (оцінка уявлень респондента щодо майбутнього, його планів та перспектив, які впливають на психологічний настрій), наявність соціальної підтримки та психологічних ресурсів - дослідження наявності психологічних ресурсів, таких як попередній досвід та особистісні якості, які можуть сприяти адаптації та подоланню труднощів. Цей етап дозволяє зрозуміти можливості та сильні сторони родини у протистоянні складним умовам та сприяє розробці індивідуалізованої програми соціально-психологічної підтримки. [4]

2.3. Комплексна програма «Соціально-педагогічної діяльності з формування навичок соціалізації дітей, які опинились у СЖО у закладі освіти» та методичні рекомендації

У світі, де кожна дитина має право на повноцінне дитинство та освіту, існують ті, кому долі призначили випробувати складні життєві обставини. На шляху їхнього виростання важливо, щоб кожна краплина освітнього досвіду та соціальної підтримки стала кроком у напрямку активного включення у суспільство.

Програма «Соціально-педагогічної діяльності з формування навичок соціалізації дітей, які опинились у складних життєвих обставинах у закладі освіти» народжена із переконанням, що кожна дитина заслуговує на найвищий рівень підтримки та можливостей для особистісного зростання. Ця програма є

віддзеркаленням нашої віри в силу освіти та соціальної адаптації як ключових елементів будівництва майбутнього для цих надзвичайних дітей.

Мета педагогів — створити цілісну систему підтримки, що враховує індивідуальні потреби кожної дитини та її сім'ї. Через інноваційні методики, активне взаємодії з сім'ями та вивчення найкращих практик у сфері соціально-педагогічної роботи, ми сподіваємося не лише забезпечити доступ до якісної освіти, а й сприяти розвитку впевнених у собі та вдалих громадян, готових до подолання будь-яких життєвих викликів.

Дана програма — це виклик та запрошення до співпраці для побудови мосту між можливістю та реальністю для кожної дитини, щоб вони могли розцвітати в повноцінній особистості та приносити світлу майбутнє світу, яке належить їм так само, як і всім іншим.

Мета програми — створення ефективної системи соціально-педагогічної підтримки для дітей, які опинились у складних життєвих обставинах, з метою сприяння їхній соціалізації та повноцінному розвитку в умовах освітнього закладу, і також створення сприятливих соціально-педагогічних умов соціалізації для дітей, що опинились у складних життєвих обставинах.

Об'єкт програми — діти віком від 6 до 18 років, які перебувають у складних життєвих обставинах (СЖО) та навчаються у закладі освіти.

Завдання цієї програми:

1. Індивідуалізація підходу — розробка та впровадження індивідуалізованих педагогічних підходів до кожної дитини, враховуючи її потреби, можливості та особливості розвитку.
2. Створення простору психосоціальної підтримки — забезпечення психосоціальної підтримки через консультації психолога, соціального працівника та розвиток навичок життєстійкості у дітей.

3. Робота з сім'єю — співпраця з сім'єю, вивчення її потреб та ресурсів, розробка програми сімейного підтримки та взаємодії.
4. Сприяння соціальній інтеграції — розвиток соціальних навичок, сприяння взаємодії з ровесниками та включення у соціокультурне життя.
5. Освітні ініціативи — створення спеціальних освітніх програм, що враховують індивідуальні особливості дітей у СЖО та їхніх освітніх потреб.
6. Консультації для педагогічного колективу — підвищення кваліфікації вчителів та інших фахівців щодо роботи з дітьми у СЖО, надання педагогічних рекомендацій.

Очікуваними результатами цієї програми є: збільшення рівня соціальної адаптації та взаємодії дітей у СЖО з оточуючим соціумом, підвищення емоційної стійкості та самооцінки дітей у програмі, покращення академічних та соціальних навичок, також навичок співпраці та комунікації, зміцнення партнерства з сім'ями та забезпечення їхньої підтримки у вихованні та соціалізації дітей та вдосконалення методик роботи педагогічного колективу та збільшення їхньої готовності до роботи з дітьми у складних обставинах.

Комплексна програма «Соціально-педагогічної діяльності з формування навичок соціалізації дітей, які опинились у СЖО у закладі освіти» є стратегічним інструментом для створення сприятливого освітнього середовища для дітей, які опинились у складних життєвих обставинах, та для забезпечення їхньої успішної соціалізації та розвитку.

Вважаємо доцільним, що до цієї програми бажано додати ще важливі аспекти, про які зазначалось вище:

Моніторинг та оцінка. Потрібно систематично досліджувати стан дитини та ефективність наданих послуг. Діагностичний інструментарій соціального педагога є різнобічним. Він може використовувати різні соціальні, педагогічні, психологічні, соціологічні методи для дослідження стану дитини, в

залежності від тої ситуації, що склалась. Наприклад, використовуючи метод діагностики «перешкод» у встановленні емоційних контактів (за В.В. Бойком) ми можемо визначити, які існують труднощі у встановленні емоційних контактів.. Експрес-діагностика рівня соціальної фрустрації (Л.І.Вассерман) може показати рівень психологічної напруги. Методика вивчення психогеометричної самооцінки особистості С. Делінгер допоможе ретельно дослідити самооцінку дитини. Діагностика мотиваційної структури особистості виявляє активність особистості в цілому, інтерактивну спрямованість дитини та її готовність та прагнення до спілкування. Використовуючи цей оціночний компонент ми зможемо визначити оцінку стану дитини та у подальшому моніторити отримані результати. Отже, програма повинна передбачати систематичний моніторинг та оцінку ефективності з метою виявлення потреб у внесенні змін та вдосконаленні стратегій. Постійне оновлення підходів у відповідь на потреби, які змінюються, допомагатиме досягти більш високих результатів.

Взаємодія закладу освіти з громадою. Програма спрямована на поглиблення співпраці з місцевою громадою, включаючи неурядові організації та іонди, бізнес та інші громадські ініціативи. Активне взаємодії з громадою сприятиме більш повному включенню дітей у соціокультурне життя, надаючи більше можливостей для отримання додаткових освітніх послуг, залучення дітей до активного та гармонійного досугу, тощо.

Психолого-педагогічна робота. Передбачає розвиток та реалізацію спеціальних психолого-педагогічних та освітніх програм для дітей, що опинились у складних життєвих обставин. Це може включати в себе індивідуальні консультації, тренінги з розвитку навичок саморегуляції та психологічної стійкості, певні спеціальні заходи для дітей цієї вразливої категорії.

Сприяння кар'єрному розвитку учнів. Програма має на меті впровадження заходів, спрямованих на підготовку старших учнів до подальшої кар'єри та вибору професійного шляху. Це може включати інформаційні сесії, стажування та підтримку у виборі вищої освіти.

Інноваційні технології у соціальній роботі. Розглядає можливість впровадження інноваційних соціально-педагогічних технологій для поліпшення навчального процесу та взаємодії. Використання онлайн-ресурсів та цифрових технологій, наприклад, як Мрія зможе надати доступ до знань та дати змогу будувати індивідуальні освітні програми, що забезпечить більш доступне та ефективне навчання.

«Галузеві партнерства». Програма передбачає встановлення партнерських зв'язків із установами та організаціями, що дозволить старшим школярам здобути додаткові навички та досвід через стажування та практику.

Громадська активність. Програма сприяє активізації громадської участі дітей, щоб вони стали активними учасниками громадського життя, приймаючи участь у проектах та ініціативах. Школа повинна залучати дітей до волонтерських та благодійних заходів, участь у проектах громади, створювати акції, де учні будуть активними учасниками.

Вище зазначена програма має зменшити кількість сімей, що потрапляють у складні життєві обставини, покращити рівень знань батьків з педагогічних та психологічних дисциплін щодо виховання їх дітей, сформуванню у батьків навички усвідомленого батьківства, забезпечити адаптацію таких дітей серед однолітків, покращити їх навчальну успішність, тощо.

Для ефективного використання програми варто надати невеликі методичні рекомендації соціальним педагогам при роботі з дітьми, що опинились у складних життєвих обставинах у вигляді зображення.(Рис.2.3)

Рис.2.3. Методичні рекомендації соціальним педагогам

[Розроблено автором]

Висновок до розділу 2

Супровід учнів, які стикаються зі складними життєвими ситуаціями, відіграє визначальну роль у їх успішному подоланні труднощів. Особливість полягає у взаємодії різних фахівців, таких як педагоги, практичні психологи, соціальні педагоги, заступники директора, а також інших учасників освітнього процесу, сусідів та друзів. Така співпраця сприяє повноцінному розвитку учнів.

Впровадження інноваційних технологій щодо надання соціальних послуг громадянам, які особливо цього потребують в умовах воєнного стану покращить ситуацію, а фахівці зможуть прослідкувати та застосувати заходи щодо мінімізації скрутних обставинах, що трапились у житті людини.

Унікальність полягає в тому, що взаємодія спеціалістів та освітнього колективу, їхній взаємний інтерес і турбота створюють неповторні умови для подолання труднощів. Спільна робота сприяє не лише збагаченню навчально-виховного закладу, але й вирішенню соціальних проблем та формуванню гідної, морально високої особистості в умовах складних обставин.

Такий підхід робить освітній процес відкритим для різноманітних потреб та можливостей кожного учня, враховуючи його унікальні характеристики та потреби.

ВИСНОВОК

Отже, у даній роботі розглянуто та проаналізовано соціально-психологічний супровід учнів, які опинилися в складних життєвих обставинах. Зазначено основні чинники та причини, що впливають на виникнення та оцінку таких обставин як скрутні для особистості.

Аналіз науково-педагогічної літератури дає підстави стверджувати, що, незважаючи на зростання наукового інтересу до вивчення проблем соціальної роботи на рівні громади загалом та у житті дітей, питання соціальної роботи з дітьми, які живуть у скрутному становищі, недостатньо розроблені як на теоретичному, так і на методологічному рівнях.

Також можна сказати, що соціально-педагогічна підтримка від держави передбачає багато соціальних гарантій, допомоги для таких сімей, але не забезпечується достатньо на фінансовому рівні, що спричиняє збільшення кількості сімей, що перебувають у складних життєвих обставинах. Визначено специфічні особливості роботи соціального педагога з такими дітьми.

Підкреслено значення системи раннього втручання в сім'ї, які опинилися в складних обставинах, та реалізації соціально-психологічного супроводу таких сімей з боку громадських та благодійних організацій. Узагальнено різні методи та форми роботи соціального педагога з сім'ями, які потрапили в складні життєві ситуації. Використання таких методів залежить від ситуації, у якій знаходиться родина на її життєвому шляху. Також нами була підкреслена необхідність індивідуального підходу та особливої уваги до кожної родини та учня, що опинились у складних життєвих обставинах.

Виділено роль громадських організацій, які впроваджують інноваційні проекти та послуг для громадян. Залучають батьків до роботи над собою, самостійного вирішення проблем у подальшому, залучають дітей до цікавого

дозвілля, покращують соціалізацію дітей вразливих категорій. Це зможе надати додаткову допомогу та підтримку таких сімей, доступність та якість соціальних послуг та зменшення сімей, що потрапляють у складні життєві обставини.

Були зазначені групи методів, які може використовувати педагог у своїй теоретичній та емпіричній діяльності при дослідженні дітей, що опинились у складних життєвих обставинах.

У цілому, вивчення та аналіз соціально-психологічного супроводу у роботі з учнями у складних життєвих обставинах сприяє досягненню поставленої мети — забезпеченню повноцінного розвитку учнів та підтримці їхньої соціальної адаптації.

В підсумку аналізу соціально-психологічного супроводу учнів, які опинилися в складних життєвих обставинах, виявлено ряд ключових аспектів, які сприяють їхньому повноцінному розвитку та соціальній адаптації.

Унікальність даного дослідження полягає у виявленні та аналізі конкретних стратегій, які спрямовані на раннє виявлення учнів та сімей у складних обставинах та створенні комплексної програми надання підтримки таким сім'ям. Важливим аспектом є індивідуальний підхід до кожного випадку, що допомагає враховувати унікальні потреби та характеристики кожної родини та учня.

Суттєвим результатом роботи повинно бути сприяння зменшенню кількості учнів, що перебувають на обліку як сім'ї, що знаходяться у складних життєвих обставинах.

Отже, наша робота не лише зазначила проблеми та виклики, з якими стикаються учні в складних умовах, але й запропонувало конкретні, реалізовані практичні рішення, що робить його унікальним у контексті розробок в галузі соціально-психологічного супроводу таких сімей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексеєнко Т. Ф., Бибик Д. Д., Гончар Л. В., Куниця Т. Ю. (2020). Соціально-педагогічний супровід дітей вимушених переселенців: посібник/за ред. Т. Ф. Алексеєнко. Кропивницький: Імекс-ЛТД. 208.
2. Архипова С., Майборода Г. Я., Тютюнник О. В. (2011). Методи та технології роботи соціального педагога: навч. посіб. К.: Слово, 496.
3. Благодійний фонд "Посмішка ЮА" - БФ "Посмішка ЮА". Режим доступу: <https://www.posmishka.org.ua/> (дата звернення: 30.04.2024).
4. Вертель М. Ю. (2021). Діяльність центрів соціальних служб з сім'ями, які опинились в складних життєвих обставинах.
5. Верютіна О., Калініна Т., Роменкова Л. (2021). Психолого-педагогічний супровід дітей, які опинилися у складних життєвих обставинах. 377–383.
6. Відповідальні громадяни. Відповідальні громадяни. Режим доступу: <https://responsiblecitizens.org/v-kryvomu-rozi-na-dnipropetrovshhyni-vidkryto-pyat-prostoriv-druzhnih-do-dytyny/> (дата звернення: 01.05.2024).
7. Голоси дітей. Голоси дітей. Режим доступу: <https://voices.org.ua> (дата звернення: 30.04.2024).
8. Закарлюка Ю. Ю. (2023). Надання соціально-педагогічної допомоги сім'ям, що опинились у складних життєвих обставинах під час воєнного стану.
9. Зливков В. Л., Лукомська, С. О., & Федан, О. В. (2016). Психодіагностика особистості у кризових життєвих ситуаціях.

10. Зозуляк-Случик Р. В. (2022). Основи соціалізації особистості: навчальний посібник для студентів закладів вищої освіти (освітньо-професійна програма «Соціальна робота»). 222 с.

11. Калініна Т., Верюгіна, О. О., & Роменкова, Л. М. (2020). Роль батьківської компетентності у вихованні та соціалізації дітей, які опинилися у складних життєвих обставинах. 161–166.

12. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини). Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 30.04.2024).

13. Конституція України. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 30.04.2024).

14. Маннапова К. Р. (2019). Роль життєстійкості у подоланні складних життєвих ситуацій. 75–78

15. Питання діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної із захистом прав дитини : Постанова Каб. Міністрів України від 24.09.2008 р. № 866 : станом на 28 берез. 2024 р. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/866-2008-п#Text> (дата звернення: 30.04.2024).

16. Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування : Закон України від 13.01.2005 р. № 2342-IV : станом на 3 серп. 2023 р. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2342-15#Text> (дата звернення: 30.04.2024).

17. Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 07.12.2017 р. № 2229-VIII : станом на 31 груд. 2023 р. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text> (дата звернення: 30.04.2024).

18. Про організацію надання соціальних послуг : Постанова Каб. Міністрів України від 01.06.2020 р. № 587 : станом на 2 листоп. 2023 р. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/587-2020-п#Text> (дата звернення: 30.04.2024).

19. Про охорону дитинства : Закон України від 26.04.2001 р. № 2402-III : станом на 5 жовт. 2023 р. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text> (дата звернення: 30.04.2024).

20. Про соціальні послуги : Закон України від 17.01.2019 р. № 2671-VIII : станом на 31 груд. 2023 р. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text> (дата звернення: 30.04.2024).

21. Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю : Закон України від 21.06.2001 р. № 2558-III : станом на 3 серп. 2023 р. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2558-14#Text> (дата звернення: 30.04.2024).

22. Слонь М. О. (2022). Взаємозв'язок стресу та копінгстратегій студентів під час воєнного стану.

23. Студентський науковий вимір соціально-педагогічних проблем сьогодення: збірник матеріалів Міжнародної студентської науково-практичної конференції (26 квітня 2017 р., м. Ніжин) (с. 261). Ніжин: НДУ ім. М.Гоголя.9-10.

24. Трубавіна І. М. (2017). Проблеми внутрішньо переміщених осіб в Україні як основа ведення випадку в соціальній роботі з ними. С.437-449

25. Ужченко Н. С. (2021). Технологія соціальної роботи з дітьми, які опинилися в складних життєвих обставинах на рівні громади. 76 с.

26. Шевців З. М. (2012). Основи соціально-педагогічної діяльності: навч. посіб. К.: Центр учбової літератури, 126-137.

27. Швалб Ю. М., Вернік О. Л., Кирпенко Т. М., Рудоміно-Дусятська О. В., Вовчик-Блакитна О. О., Матвієнко О. В. (2018). Особистісні детермінанти еколого-орієнтованої життєдіяльності.
28. Шимко І. М. (2013). Соціалізація особистості молодшого школяра в умовах колективу і навчального середовища. *Educational Dimension*, 37, 241-244.
29. Ящук К. В. (2020). Соціально-педагогічна адаптація підлітків з повних та неповних родин до складних життєвих обставин. 71 с.
30. Bartone P. T., Kelly D. R., & Matthews M. D. (2013). Psychological hardiness predicts adaptability in military leaders: A prospective study. *International Journal of Selection and Assessment*, 21(2), 200-210.
31. Mageau G. A., Joussemet M. (2023). Autonomy-supportive behaviors: Common features and variability across socialization domains.

ДОДАТКИ

Додаток А

Анкета для вивчення соціальної взаємодії дитини в освітньому закладі

Ім'я та прізвище:

Вік:

Клас:

Дата заповнення:

1. Як ви оцінюєте свої відносини зі своїми ровесниками? (Відмічте на шкалі від 1 до 5, де 1 - дуже погано, 5 - дуже добре):

1 2 3 4 5

2. Чи є у вас найкращий друг в школі? Як ви взаємодієте?

Так

Ні

(Якщо "Так", то опишіть коротко, як ви спілкуєтеся та проводите час зі своїм найкращим другом.)

3. Як ви оцінюєте свою участь у класних або шкільних заходах?

Дуже активний(а)

Активний(а)

Спокійний(а)

Неактивний(а)

4. Як ви відчуваєте свою успішність у навчанні? (Відмічте на шкалі від 1 до 5, де 1 - дуже погано, 5 - дуже добре):

1 2 3 4 5

5. Чи є ситуації, коли вам важко концентруватися на уроці?

Так

Ні

(Якщо "Так", то опишіть, які чинники впливають на вашу концентрацію.)

6. Чи берете ви участь у додаткових позаурочних заходах чи гуртках?

Так

Ні

(Якщо "Так", то які саме?)

7. Чи обговорюєте ви свої проблеми чи труднощі з вчителем чи шкільним психологом?

Так

Ні

(Якщо "Так", то як це впливає на вашу ситуацію?)

8. Чи ви вважаєте, що вам потрібна додаткова підтримка в соціальній адаптації?

Так

Ні

(Якщо "Так", то як саме ви уявляєте цю підтримку?)

Інтерв'ю та анкета для батьків/опікунів:
«Досвід та потреби вашої дитини в освітньому закладі»

Інтерв'ю

1. Як ви оцінюєте взаємодію вашої дитини з ровесниками в школі?
2. Якщо можливо, поділіться конкретними ситуаціями.
3. Які сильні сторони та труднощі ви помічаєте у навчанні вашої дитини?
4. Як батьківська підтримка може допомогти в подоланні труднощів?
5. Чи спілкуєтесь ви з вчителями та педагогічним персоналом щодо успішності та поведінки вашої дитини?
6. Якщо так, то як це взаємодія впливає на динаміку?
7. Як ви оцінюєте рівень задоволення та комфорту вашої дитини в школі?
8. Чи є ситуації, які викликають стрес чи непокій?

Анкета для дитини

1. Як ти відчуваєш свої відносини зі своїми друзями в класі?
2. Вказати на прикладах конкретних ситуацій.
3. Чи є у тебе улюблені предмети чи види діяльності в школі?
4. Як вони впливають на твоє навчання та загальний настрій?
5. Як ти впорався/лась би із ситуацією, коли відчуваєш труднощі в навчанні чи взаємодії з іншими дітьми?
6. Чи ти шукав/ла б допомогу вчителів чи дорослих?
7. Що б ти хотів/ла змінити або покращити в школі, щоб тобі було комфортніше вчитися та спілкуватися з іншими?